

DE WEDEROPWEKKING VAN HET HYPNOTISME

DOOR

Dr. D. LUBACH.

Het zal den meesten lezers van het *Album der Natuur* bekend zijn, dat nu bijna eene eeuw geleden F. A. MESMER, in 1734 geboren te Weiler bij Constanz en te Weenen in 1766 tot med. dr. gepromoveerd, na in Duitschland weinig of geen opgang gemaakt te hebben, te Parijs met beter gevolg optrad als de ontdekker van eene tot dusver onbekende natuurkracht, die hij met den naam van Dierlijk Magnetisme bestempelde¹. Het is ook bekend genoeg dat van lieverlede dat zoogenaamd dierlijk magnetisme niet alleen in Frankrijk, maar in de geheele beschaafde wereld, ook in ons land, tal van aanhangers telde, en ook, dat die veronderstelde natuurkracht veelal ter genezing van onderscheiden ziekten werd aangewend; — voorts, dat de oorspronkelijke aanwending er van, waarbij het middel op de lijdens zelve werd toegepast, veelzins en later steeds vervangen werd door aanwending op een tusschenpersoon, een medium, gewoonlijk somnambule, slaapster genoemd, die daardoor de gaaf zou verkrijgen om den aard der ziekte te onderkennen en de rechte geneesmiddelen voor deze te ontdekken. En dat op den duur verreweg de meeste, zoo niet alle wetenschappelijk gevormden, en stellig alle wetenschappelijke lichamen van eenige betekenis, op grond van — helaas niet altijd even onpartijdige — onderzoekingen het dierlijk magnetisme als een onding, en de zonderlinge verschijnselen, die men beweerde dat zich daarbij opdeden, als zins-

---

¹ Het best kan men de stellingen van MESMER leeren kennen uit zijne eigene geschriften, samengevat in *Mémoires et Aphorismes de Mesmer*. Paris 1846.

bedrog en bedriegelijke goochelarij ten toon stelden, is mede genoegzaam bekend. Het gevolg was dat de geheele zaak spoedig uitsluitend in de handen van kwakzalvers geraakte en daarin bleef.

Intusschen werd, nu ongeveer veertig jaren geleden, de aandacht gevestigd op zekere proefnemingen, die het werkelijk voorkomen van ettelijke verschijnselen van het dierlijk magnetisme bevestigden. De eerste, die daarvan meer uitvoerig en in wetenschappelijken zin bericht gaf, was een geneesheer te Manchester, dr. J. BRAID¹. Dit verwekte veel opzien, en inderdaad de verschijnselen die men na de zeer eenvoudige door BRAID aangewezen bewerking waarnam, waren vreemd en verbazingwekkend, zoodat het niet te verwonderen was, dat de opwekking van den eerst electrobiologie, later hypnotisme genoemden toestand de algemeene aandacht trok en door velen — waaronder al weder vele onbevoegden, — beoefend werd.

In een opstel, getiteld *Mesmerisme*, en geplaatst in den eersten jaargang (1852) van dit tijdschrift, heb ik vrij uitvoerig over het dierlijk magnetisme en het hypnotisme gehandeld en die beide met elkander in verband gebracht. Mijn hoofddoel daarbij was aan te toonen dat — daargelaten de door de wetenschap bepaald veroordeelde wonderen — de verschijnselen van het dierlijk magnetisme en die van het hypnotisme als het ware ineenvloeden en identisch bleken te zijn, en dat er alleen verschil bestond in de wijze waarop men die opwekte. Vervolgens trachtte ik aan te toonen dat hier geen bijzondere natuurkracht, die van den bewerker uit op den bewerkt wordende overging, in het spel was, maar dat de hypnotische bewerking een eigenaardigen psychischen toestand bij den bewerkte doet ontstaan, het naast te vergelijken met den toestand van »afgetrokkenheid”, gedurende welks bestaan hem denkbeelden kunnen worden opgedrongen, die de gedachtenreeks, waarin de bewerkte zich verdiept had, geheel verdringen, zich in de plaats er van stellen en den geest geheel overweldigen.

Later ben ik op hetzelfde onderwerp, — maar nu vooral met het oog op de geneeskundige behandeling door zoogenaamde »magnetiseurs” en »slaapsters” van professie — terug gekomen in een opstel, geplaatst in den jaargang voor 1859 van *de Schat der Gezondheid*.

In latere jaren was de belangstelling in het dierlijk magnetisme en het hypnotisme zeer verminderd, ja bijna verdwenen, niettegenstaande nog van tijd tot tijd magnetiseurs en somnambules of slaapsters werden

---

¹ *Neurypnology*. Londen 1843.

geraadpleegd. Van het hypnotisme vernam men alleen van tijd tot tijd iets, b. v. wanneer enkele in veel vroeger tijd bekende experimenten, zooals die welke Pater ATHANASIUS KIRCHER¹ het eerst gezegd wordt ingesteld te hebben, tot het hypnotisme werden betrokken. Maar overigens werd in wetenschappelijke kringen van dierlijk magnetisme en hypnotisme weinig meer gewaagd.

Weinige jaren geleden heeft men echter in Frankrijk deze zaak weer bij de hand genomen, en ik acht het niet ondienstig daarover op geleide van den uitgever van *L'Année scientifique et industrielle*, dr. LOUIS FIGUIER, iets in het midden te brengen.

Ziedaar nu — zegt FIGUIER — vijf à zes jaren, dat het publiek onderhouden wordt met vermeende wonderen, die de zwakke hersenen verontrusten, de vreesachtige en onwetende zielen in de war brengen. Onder den naam van hypnotisme heeft men sedert eenigen tijd het dierlijk magnetisme, dat men goed en wel begraven achtte, weer opgewekt, zonder er iets aan toe te voegen noch er iets aan te veranderen. Men zoekt te Charenton en in de Salpêtrière krankzinnige, epileptische en hysterische vrouwen op, en onderwerpt deze dan aan onderscheiden bewerkingen, die het voorrecht bezitten om, bij zenuwachtige en zieke personen, starkramp, physische ongevoeligheid en contractuur der ledematen te doen ontstaan, — verschijnselen, die eigen zijn aan den toestand van kunstmatig opgewekt somnambulisme, gewoonlijk aangeduid met den naam van dierlijk magnetisme. Met die zonderlinge verschijnselen, die echter sedert het begin dezer eeuw bekend zijn, verwondert men de menigte, verbaast men het gemeen en doet men den onwetende verstommen.

Vreemd! Deze rehabilitatie, deze niet verwachte wederopstanding van het dierlijk magnetisme, is men verschuldigd aan de geneesheeren, dat is te zeggen aan dezelfden, die het gedurende zestig jaren bestreden, geloochend, vervolgd, veracht hebben. De Académie de Médecine en de Académie des Sciences, die zich altijd zoo vijandig, en laat 't ons

---

¹ Geboren te Fulda in 1601 en overleden te Rome in 1680, een zeer geleerd, veel-schrijvend, maar niet altijd even oordeelkundig man. Het door hem bijeengebracht museum (Museum Kircherianum), meest uit antiquiteiten en curiosa bestaande, is nog te Rome in het Collegium Romanum te zien. Het bedoelde experiment: een kip of duif doodstil op een tafel of ander voorwerp te doen liggen zonder het dier vast te houden, is zoo algemeen bekend, dat er geene beschrijving noodig is.

zeggen, zoo onrechtvaardig en partijdig jegens het dierlijk magnetisme en zijne volgelingen hebben betoond, ontvangen thans zonder de wenkbrauwen te fronsen de zonderlingste mededeelingen, die hun worden toegezonden door geneeskundigen, die alle moeite doen om elkander te overtreffen in het verhalen van de buitengewone verschijnselen, die zij beweren te kunnen in 't leven roepen bij personen, die vatbaar zijn voor hunne bewerkingen.

Aan een geneesheer, lid van het Instituut, van de Académie de Médecine en der geneeskundige Faculteit, aan den professor CHARCOT, is men den oorsprong verschuldigd van deze vreemde beweging, die den publieken geest beroert en van de wijs brengt. Het is de professor CHARCOT, die, inwerkende op krankzinnige en hysterische vrouwen van zijn hospitaal der Salpêtrière, het eerst de oude praktijken der magnetiseurs heeft doen herleven onder den naam van *hypnotisme*, ontleend aan den schotschen geneesheer BRAID, en met die krankzinnigen en zenuwlijdenden heeft overgedaan wat de oude magnetiseurs, DELEUZE, PUYSGUR, DUPOTET, en later BRAID, AZAM, PHILIPS, LAFONTAINE enz. met hunne gewone sujetten deden. De heer CHARCOT vervangt door een slag op een gong, door een lichtglans of door fluiten de baquet van MESMER, den boom van PUYSGUR, den magischen spiegel van DUPOTET. Op dat na is alles gelijk.

Het voorbeeld, van boven af gegeven, is zeer spoedig gevolgd geworden. Eene menigte geneeskundigen zijn begonnen hysterische vrouwen om strijd te hypnotiseeren en de meest onzinnige grappen in het licht te geven. Er bestaat reeds een zeker aantal boeken, alleen door geneeskundigen geschreven, die ons inwijden in de wonderen van het hypnotisme. Een professor van de geneeskundige faculteit van Nancy, dr. BERNHEIM, heeft 't eerst *ex professo* een dik boek over het hypnotisme geschreven, en na hem heeft een twaalftal geneesheeren boeken uitgegeven in denzelfden geest en met dezelfde verbazing wekkende geschiedenissen.

Nemen wij echter wel in aanmerking dat de heer CHARCOT, de hoogepriester der school, nooit den naam van dierlijk magnetisme uitspreekt. Hij heeft de gansche reeks van klassieke bewerkingen der magnetiseurs van deze eeuw in 't werk gesteld, en heeft geene enkele maal den waren oorsprong van zijne bewerkingen willen erkennen, noch hulde gedaan en recht toegekend aan zijne voorgangers. Evenmin heeft hij de identiteit van het hypnotisme met het door kunst voortgebracht somnambulisme, dat is, het dierlijk magnetisme willen erkennen. De

heer CHARCOT loochent die identiteit niet uitdrukkelijk; hij gewaagt er niet van; hij zegt noch ja noch neen. Evenals de stichters van scholen en systemen bewaart hij een majestueus stilzwijgen. In navolging van hem hebben de overige schrijvers van werken over het hypnotisme en dierlijk magnetisme zich wel gewacht te erkennen, dat hypnotiseeren en magnetiseeren één zijn. Men magnetiseert zonder 't te vermoeden, of ten minste zonder het te bekennen. Dierlijk magnetisme is een woord dat naar kwakzalverij riekt, maar het hypnotisme heeft eene wetenschappelijke kleur; daarom verloochenen de geneeskundigen het eerste en verheffen zij het tweede.

Wat ons aangaat, die gewoon zijn ondubbelzinnig te spreken, de zaken bij haren naam, »een kat een kat'' te noemen, wij veroorloven ons den begunstigers van het hypnotisme toe te voegen, dat zij niets anders doen dan alom bekende verschijnselen weder op te halen en weder aan het licht te brengen, die alleen maar gedurende eene lange reeks van jaren hardnekkig geloochend zijn, en die door de natuurlijke kracht der zaken de plaats hernemen, die zij voor langen tijd voor goed zouden veroverd hebben, indien niet eene blinde en stelselmatige oppositie van de zijde der geneeskundigen en der akademiën hare ontwikkeling in het begin en het midden van deze eeuw tot staan hadden gebracht.

Want wat bieden ons de gehypnotiseerde individuen aan? De cataleptis? Er is geen magnetiseur die deze niet naar verkiezing bij zijn sujet te weegbrengt. De fysieke ongevoeligheid, de mogelijkheid om zich te laten steken, knijpen, verwonden zonder pijn te gevoelen? Juist deze bewerking is de meest algemeene, de meest gewone der magnetiseurs, in de salons en op de kermis, in de deftige vergaderingen en op de publieke straat. De gehoorzaamheid aan den wil, aan gegeven bevelen, dat is te zeggen den invloed van een individu op een ander, — in nog andere woorden de suggestie? ¹ Er zijn uitmuntende boeken door magnetiseurs over dien invloed geschreven. Het doordringen in de gedachten? Zoo dit verschijnsel, 't geen met de suggestie samenhangt, waarlijk bij eenige zieken verwezenlijkt is door geneesheeren, die het voorrecht hebben een machtigen zedelijken invloed uit te oefenen; zou men in de geschiedenis van het dierlijk

---

¹ Suggestie, suggestio mentalis, ingeving, inblazing, is het boven door mij vermelde opdringen van eene nieuwe gedachtenreeks, die zich in de plaats van de oorspronkelijke gedachtenreeks stelt.

magnetisme een groot aantal soortgelijke uitwerkselen moeten aantreffen. Het rood worden van de huid, het naar willekeur voortbrengen van een blaar op het lichaam van eene hysterische? Wij wenschen dat wonder te zien voor wij er aan gelooven. Overigens vindt men in het *Journal du magnétisme animal* van DUPOTET (1860) dat een magnetiseur, PRÉJALMINI genaamd, op eene somnambule een blaar verwekt had door op de gezonde huid een stuk papier te leggen, waarop hij het recept van een blaartrekkend middel had geschreven.

Er is dus, naar onze meening, volkomen identiteit tusschen het dierlijk magnetisme en het hypnotisme. De geneesheeren, die zooveel geweld maken met hunne vermeende ontdekkingen in dit opzicht, slaan openstaande deuren in en ontdekken, evenals ALEXANDER DUMAS, de Middellandsche zee.

Van dit denkbeeld doordrongen hebben wij tot dusver in dit *Annuaire* nooit melding gemaakt van de geschriften die betrekking hebben op het hypnotisme, noch ook van de mededeelingen, die daarover aan de geleerde genootschappen en de akademiën gedaan zijn.

Dit jaar echter breken wij ons stilzwijgen af, en dat om eene overwegende reden. De geneesheeren, die zich met hypnotisme bezig houden, zijn, van wonder tot wonder, er toe gekomen om feiten mede te deelen, die, zoo zij werkelijkheid bezaten, dat is, zoo zij geene eenvoudige uitlegging toelieten, alle physische en moreele notiën zouden onderste boven keeren. In 1868 heeft men geneesheeren in ernst hooren verzekeren, dat zij niet alleen op hunne lijdens een geestelijken invloed, eene volstreckte intellectueele suggestie, zonder eenige beperking, uitoefenen, maar dat zij het in hunne macht hebben om op een afstand en zonder aanraking met den lijder de werking der geneesmiddelen te bepalen. Zij zouden al de uitwerkselen van zekere geneesmiddelen kunnen verkrijgen zonder deze in den gewonen zin des woords toe te dienen, alleen door ze in de nabijheid van den lijder te brengen. Al bevonden die geneesmiddelen zich in goed gesloten flesschen zonder eenigen reuk te verspreiden, of op eene andere wijze goed ingepakt, zou de werking er van zich toch vertoonen.

Een zeer voor indrukken vatbaar persoon, X. . . , gevoelde een hevige branding wanneer men zijne huid met een gouden voorwerp aanraakte; hij gevoelde de pijn door de gesloten hand van den proefnemer of door zijne kleederen heen. Schoof men, zonder dat hij 't merkte, een goudstuk in zijn bed, dan keerde X. . . zich snel om. Wanneer men op 10 à 15 centimeters afstand van hem een gouden voorwerp in de

hand hield zonder dat hij 't zag, dan gevoelde hij dat als een brandende kool. Een ring bracht op zijn handgewricht een ware brandwonde voort. Het kwik van een thermometer werkte evenals het goud door het glas der buis heen, en zelfs door eene stof, waarmede men het werktuig bedekt had: op het aanrakingspunt ontstond eene verbranding met oplichting der opperhuid, gevolgd door eene wond.

De goud- en kwikzouten werkten op dezelfde wijze.

Een proefglaasje vol waterstofgas werd met de hand van X... in aanraking gebracht en daarna een straal van dat gas op den arm en den nek van X... gericht. Er volgden rhythmische bewegingen met krampachtig lachen.

Een kristal van iodetum kalicum, in papier gewikkeld en met den voorarm in aanraking gebracht, veroorzaakte geeuwen en niezen.

Deze zoo buitengewone en ongeloofelijke feiten zijn medegedeeld door de heeren BOURRU en BUROT, professoren aan de geneeskundige school te Rochefort.

Maar dit is nog niet alles.

Een stuk ruw opium, in papier gewikkeld en op het hoofd van denzelfden X... geplaatst, deed hem in minder dan eene minuut in slaap vallen. Men mocht hem roepen, hem schudden, hem de oogen openen, hem met goud aanraken, niets hielp; hij gevoelde niets. Het ontwaken had, na tien minuten, van zelf plaats.

De alkaloiden van opium werkten bijna even zoo.

Chloral, mede in papier gesloten, verwekte in minder dan eene minuut, snorkende slaap.

Een fleschje met digitaline, tegen de voetzool gehouden, bracht neiging tot braken en uitspuwen te weeg; de pols is zwak, de ademhaling tusschenpoozend.

Zwavelzure chinine en caffeine, rechtstreeks op het voorhoofd of den arm aangewend, vertoonden zeer spoedig hunne werking.

Een pakje met Jaborandibladen wordt des avonds onder het hoofdkussen van den lijder geschoven. Na eene minuut is hij in slaap, doch ontwaakt drie minuten later. Het speeksel loopt hem nu den mond uit, de huid is vochtig, een cigarette tusschen de lippen van het sujet geplaatst, doet hem den smaak van suiker waarnemen.

Deze feiten werden door dezen ontkend, verklaard door genen, die X..., het sujet van de professoren te Rochefort, voor een handigen simulator hielden.

Een professor in de natuurkunde maakte twee pakketjes gereed,

zonder te zeggen wat er in was. Het eerste deed slapen, met geeuwen en misselijkheid bij 't ontwaken; het bevatte opium. Het tweede veroorzaakte een ondragelijk gevoel van branding; er was kwikzout in.

Eene vrouw M... , hysterisch en zeer gevoelig voor hypnotisme, werd onderworpen aan dezelfde proefnemingen met hetzelfde gevolg.

Eens, in den botanischen tuin te Rochefort, brengt men in de hand van X.... eenige bladen en bloemen van Valeriaan in papier gewikkeld. Hij valt daarop rustig in slaap; maar weldra staat hij op, met de oogen open en het hoofd voorover gebogen, wandelt in een kring rond, terwijl hij sterk snuffelt, werpt zich op den grond, krabt, maakt met zijne nagels een gat, steekt zijn gelaat daarin, richt zich plotseling op, stampvoet, loopt weer in 't rond, maakt een nieuw gat en steekt er snuffelend zijn neus in. Deze imitatie van eene kat heeft meer dan een kwartier uurs geduurd, en door hare heftigheid den proefnemer zeer in verlegenheid gebracht.

De vrouw M... leverde hetzelfde schouwspel.

Eens plaatste men op den arm van X... een braaknoot, in een papier. Een vreeselijke pijn deed het sujet opspringen, luide schreeuwen en zich op de plaats van aanraking de huid openscheuren. Deze noot, in de kamer des zieken verloren, werd des avonds door hem, meenende dat het een kiezelsteentje was, opgeraapt. Dadelijk schreeuwt hij weder; zijne hand trekt zich samen, en het is niet dan met groote moeite dat men hem de noot kan afnemen.

De vrouw M... was evenzoo zeer gevoelig voor de werking van braaknoot. Zij bood een vreemd schouwspel aan bij de aanwendig van een fleschje met alcoholische tinctuur van spaansche vliegen.

Een dergelijk tooneel had plaats met hetzelfde fleschje bij X...

Andere proefnemingen werden gedaan in tegenwoordigheid van verscheiden geneeskundigen.

Bij vrouw M... bracht laurierkerswater eene langdurige religieuze extase met visioenen teweeg, gevolgd door stuipen. Eene zwakke oplossing van pruisisch zuur of cyanetum kalicum veroorzaakte stuipachtige samentrekkingen. Alle aethersoorten veroorzaakten hallucinatiën van verschillende aard. Tinctuur van alsen veroorzaakte eene wel gekarakteriseerde ruggemerg-epilepsie. Alcohol aethylicum verwekte een vroolijke dronkenschap, aether amylicum eene razende, aldehyd eene sombere; eene flesch champagne had een tooneel van vroolijkheid met dansen en zingen ten gevolge.

Valerianas ammoniacae in verdunde oplossing doet dadelijk de hevigste stuipen bedaren. Kamfer doet de contracturen verdwijnen.

Een fleschje met choral, geplaatst in de hand van eene hysterica, veroorzaakt een onoverwinnelijken slaap.

Te Toulon gevoelde een jonge matroos, die door een geneesheer der marine gemakkelijk gehypnotiseerd werd, de uitwerking van geneesmiddelen niet dan terwijl hij sliep.

In dezelfde stad was eene zonder moeite te hypnotiseeren vrouw ongevoelig voor de werking van geneesmiddelen. Maar in den toestand van somnambulisme gehoorzaamde zij aan de suggestie die haar beval te zingen, muziek te maken enz.

Eene oplossing van morphine, in een fleschje bevat, werd in de hand van een meisje gegeven; na een kortstondige opgewektheid laat het meisje zich zakken en slaapt in. Zij ondervindt eene hallucinatie, die haar in den boezem van hare familie verplaatst, enz. Een fleschje met alcohol veroorzaakt eene hallucinatie met verschrikkelijke beesten, die door ammonia wordt opgeheven.

Ziedaar in alle bijzonderheden, die wij nergens hebben gewijzigd, de feiten die door de beide geneeskundigen van Rochefort zijn medegedeeld. Wij maken den schrijvers de volgende tegenwerpingen:

1°. Gij biedt aan uwe sujetten zelfstandigheden aan, waarvan zij de uitwerkingen reeds kennen.

2°. De sujetten leeren van de proefnemers zelven het verwachte uitwerksel, daar deze niet de voorzorg namen van het zwijgen te bewaren, hetgeen in dit geval volstrekt noodzakelijk is.

3°. Het is genoeg dat gij zelven kennis draagt van die uitwerkingen, om in weerwil van u zelven op een sujet, dat gij door de gewone praktijken van hypnotisme en suggestie beheerscht, invloed uit te oefenen. De hysterischen zijn, gelijk men weet, geleerde honden, goed gemonteerde automaten.

De heeren BOURRU en BUROT zeggen ons, dat zij geen uitlegging zoeken te geven, geen wet willen formuleeren. Zij nemen aan dat het hier speciale werkingen geldt van een tot dusver onbekenden aard. Wij voor ons zien in deze verschillende uitwerkselen alleen het resultaat van den wil des magnetiseurs, dien hij opdringt aan een sujet dat aan lijdelijke gehoorzaamheid gewoon is. De gehypnotiseerde hoort de order die hem gegeven wordt, en hij is, onder de heerschappij van den wil des magnetiseurs, genoodzaakt te gehoorzamen aan een met luide stem uitgedrukt en dus door hem volkomen goed begrepen bevel.

Het is zeker dat, indien zulke verschijnselen in werkelijkheid bestonden, een misdadiger niet verantwoordelijk zou zijn voor zijne handelingen. Voor men hem veroordeelde, zou men moeten aantonen dat hij niet aan eene vreemde inwerking gehoorzaamd had, dat hij niet tot de daad gedreven was door eene suggestie van de zijde van iemand die eene wraak wilde uitoefenen. Er zouden geen misdaden en geen misdadigers zijn. Men zou zeer ver gaan indien men zoodanige inzichten liet gelden; de maatschappelijke orde zou daardoor het onderste boven worden geworpen. Het zou dus hoog tijd zijn dat het publiek gezond verstand de rechtbank spande over zoovele dwaasheden, versierd met den ijdel naam van physiologische en wetenschappelijke onderzoekingen.

Laat een hypnotiseerend geneesheer aan eene gehypnotiseerd sujet vragen wat morgen de koers op de beurs wezen zal, en, zoo hij juist raadt, zal ik aan de clairvoyance des laatsten gelooven.

Ongelukkig is deze beslissende proefneming nooit gelukt.

Wij beweren gevolgelijk dat de hypnotiseurs niet slimmer zijn dan de magnetiseurs, hunne voorouders, en dat de beweerde wonderen waarmede zij beproeven ons te verblinden, slechts wetenschappelijke plagiaten zijn, die zich onder een griekschen naam verschuilen.

Tot dusver FIGUIER.

Wanneer FIGUIER het aan de heeren CHARCOT, BERNHEIM en de verdere nieuwere hypnotiseurs kwalijk neemt, dat zij zich steeds van den naam van hypnotisme en nooit van dien van dierlijk magnetisme bedienen, dan heeft hij stellig ongelijk. De laatste benaming heeft zijn oorsprong aan eene verkeerde opvatting te danken. MESMER ging uit van de meening, dat de planeten invloed uitoefenden op het menschelijk lichaam, een invloed, dien hij zich niet kon voorstellen dan uitgeoefend door tusschenkomst van eene het gansch heelal doordringende stof. Eerst dacht hij dat die stof de electriciteit was, maar daarna wendde hij zich tot het magnetisme, begon lijders met magneetstaven te strijken, en nam bij die lijders zekere zeer vreemde verschijnselen waar. Daarom noemde hij de kracht, door dat strijken opgewekt, magnetisme, en wel, om het van de bekende magnetische verschijnselen, het door hem zoogenaamd »minerale» magnetisme te onderscheiden, »dierlijk magnetisme». Later bevond hij wel dat dezelfde verschijnselen ook zonder aanwending van magneten konden worden opgewekt, maar hij behield de eenmaal gebruikte benaming. Het is echter duidelijk dat die be-

naming verkeerd is; het eigenlijke magnetisme heeft met het zoogenaamd dierlijk magnetisme niets te maken. Zeer zeker is dus de benaming van »hypnotisme" — van het grieksch ὑπνος, slaap, — verreweg te verkiezen, althans zoolang men niet een nog beteren naam gevonden heeft. De toestand, dien men er mede aanduidt, begint in den regel, zoo niet altijd, met een stadium van beneveling, slaperigheid en zelfs van slaap, terwijl de zoogenaamde magnetische slaap bij voorgezette behandeling zelden uitblijft.

Iets anders is het, wanneer een wetenschappelijk beoefenaar van het hypnotisme de experimenten, die sedert MESMER met dat »dierlijk magnetisme" genomen zijn en de daarmede verkregen uitkomsten ignoreert, en zich gedraagt alsof de studie der hypnotische verschijnselen eerst begonnen is toen de benamingen electro-biologie, neurypnologie en hypnotisme in zwang kwamen. Want dierlijk magnetisme en hypnotisme zijn — gelijk ik reeds in 1852 overtuigend meen aangetoond te hebben, — synoniemen, twee namen voor eene en dezelfde zaak, en de verschijnselen, die in vroeger tijd door de zoogenaamde magnetiseurs werden waargenomen, en die, welke thans onder den naam van hypnotische verschijnselen worden aangekondigd, zijn identisch. — met uitzondering van wat men van de wonderen van de zoogenaamde clairvoyance verhaalt. Men moet daarbij wel in 't oog houden dat, al geraakte het dierlijk magnetisme al zeer spoedig in verkeerde handen, die het in discredit brachten, onder hen, die zich er mede bezig hielden, aanvankelijk zich zeer bekwame en vertrouwde mannen bevonden, en dat het niet aangaat de uitkomsten van hun onderzoek, al mogen die noodzakelijk aan eene strenge kritiek onderworpen worden, te behandelen alsof zij nooit waren verkregen. Overigens zouden die mannen naar mijn oordeel tot juister inzicht in het wezen der zaak zijn gekomen, indien ook bij hen niet het begrip ingeworteld was geweest, dat men hier te doen had met eene specifieke kracht, uitgaande van den magnetiseur, en door zijn wil overgebracht op de te magnetiseeren persoon.

FIGUIER erkent, dat de geleerde genootschappen zich steeds vijandig, onrechtvaardig en partijdig tegenover het dierlijk magnetisme hebben gedragen. En dat is ook mijne meening. Wel hebben zij onderzocht. Maar hun onderzoek heeft zich te veel bepaald tot die verschijnselen, die het groote publiek het meest verbaasden en 't meest aantrokken, en die juist daarom altijd op den voorgrond werden gesteld. Ik beoel verschijnselen, als de verplaatsing van het zintuig des gezichts naar onderscheiden gedeelten van het lichaam, bepaaldelijk naar den

hartkuil, het vermogen om door ondoorschijnende voorwerpen heen te zien (dit vooral); de gave om te weten wat op verre afstanden geschiedt; de nog verwonderlijker gave van profetie enz. De met zorg ingestelde onderzoekingen te dien aanzien leverden altijd negatieve uitkomsten, en nu besloot men daaruit dat het gansche dierlijk magnetisme een onding was. Het spreekt vanzelf dat het afkeurend oordeel, door de hoogste wetenschappelijke lichamen over het dierlijk magnetisme geveld, tot gevolg had dat dit meer en meer bij de wetenschappelijke wereld in verachting geraakte en in de handen van gelukzoekers kwam. De meer wetenschappelijke onderzoekers trokken zich terug. En welk natuurkenner of geneeskundige van lateren tijd zou zich — al ware het dat hij er anders wel neiging toe gevoelde, — hebben willen wagen aan nasporingen, die hem in de oogen van het publiek op ééne lijn zouden hebben gesteld met de gewone magnetiseurs?

Of thans het onderzoek naar de verschijnselen van het hypnotisme in Frankrijk in goede handen is, en of de weg, die bij dat onderzoek wordt ingeslagen uit wetenschappelijk oogpunt de rechte kan genoemd worden, durf ik niet beslissen, omdat ik mij te dezen aanzien niet op de hoogte heb gehouden. Maar indien hetgeen FIGUIER mededeelt van de proefnemingen der heeren BOURRU en BUROT als een staaltje daarvan mag gelden, dan betwijfel ik dat zeer. Trouwens niemand zal geloof slaan aan wat die heeren meenen gezien te hebben, voor hij zich persoonlijk en met inachtneming van alle mogelijke voorzorgen van de waarheid der medegedeelde feiten heeft overtuigd. Maar dan is het ook te wenschen dat de zaak op wetenschappelijke wijze worde onderzocht, al was 't ook maar alleen om het niet altijd ongegronde verwijt te ontgaan, dat men van de zaak alleen dáárom niet wil weten, omdat zij niet past in het raam der hedendaagsche wetenschap. »De geleerden durven die verschijnselen niet aan»; in die bewering ligt een groot deel der kracht van goochelaars en bedriegers tegenover het publiek.

Wat de tegenwerpingen betreft, die FIGUIER tot de heeren BOURRU en BUROT richt, zoo zijn de beide eersten zeker zeer afdoende, indien hetgeen de heer FIGUIER daarbij aanneemt gegrond is, — iets, waarvan echter in zijn verhaal van de genomen proeven niets blijkt. Zelfs wordt bij de proef, door een professor in de physica met opium en een kwikzout genomen, uitdrukkelijk verklaard, dat de professor verzweeg wat de pakketten inhielden. Maar wat hij in de derde objectie aanneemt: dat van een hypnotiseur, die weet, maar niet zegt, welke

gevolgen hij van de proef verwacht, onwillekeurig dat weten op den gehypnotiseerden zou kunnen overgaan, — dat behoort tot die zaken waaraan ik onmogelijk geloof kan slaan, tenzij ik dat zelf mocht waarnemen. Ik geef alleen toe dat het mogelijk is om een gehypnotiseerde de uitwerking van dit of dat middel in eene zekere mate te doen onder vinden, wanneer men hem dat toeroept of influistert. In zekere mate, namelijk slechts in zoover als de gewaarwordingen van het sujet aangaat, want men zal door den gehypnotiseerden te beduiden dat er een spaanschevliegpleister op zijn arm ligt, wel pijn kunnen teweeg brengen, maar geen blaar veroorzaken.

Over 't geheel schijnt FIGUIER op het eind van zijn betoog de zaken niet behoorlijk uit elkander te houden. Na zijne derde objectie (bladz. 449) verklaart hij de door BOURRY en BUROT beschreven verschijnselen, die hij zoo even voor het gevolg van de onmiddellijke overbrenging van het denken des hypnotiseurs op den gehypnotiseerde voorstelde, door het opvolgen van een met luide stem gegeven bevel.

In het slot der daarop volgende zinsnede drukt hij zich weder uit alsof hij 't hypnotisme voor niets dan dwaasheid houdt, — 't geen in tegenspraak is met hetgeen hij vroeger daarover aanmerkte. Het niet gelukken van voorspellingen van toekomstige zaken, b. v. van den koers op de beurs, bewijst hier niets.

»De studie van die verschijnselen van het mesmerisme, wier bestaanbaarheid als bewezen mag worden aangenomen, is voor den physioloog en den zielkundige niet onbelangrijk, en een nauwkeurig onderzoek daarvan door middel van proefnemingen zeer wenschelijk.» Zoo schreef ik in 1852. Het moest evenwel nog jaren duren, eer wetenschappelijk ontwikkelde mannen den, na BRAID, afgebroken draad weder opvatten.

Zoo wenschelijk ik het ook nu moge achten dat de verschijnselen van het hypnotisme door bevoegde personen aan een grondig onderzoek worden onderworpen, zoo ernstig wensch ik dat het hypnotiseeren niet weder in de handen valle van lieden, die daarvan een winstgevend beroep maken, en in zoover met goochelaars en jongleurs op ééne lijn moeten gesteld worden, — behalve daarin, dat de vertooningen der laatsten onschuldig zijn, geen schade aanrichten, — iets wat van de kunsten der hypnotiseurs *ex professo* niet altijd kan gezegd worden, — vooral wanneer die kunsten ook komen in de handen van het groote publiek, zooals vroeger geschied is. Wat dat schade aanrichten be-

treft, maak ik al dadelijk indachtig op het feit, dat, hoe vaker iemand aan de hypnotische behandeling onderworpen wordt, hij des te gemakkelijker in den hypnotischen toestand geraakt. Dit wijst op een reeds meer aanhoudend blijven bestaan van den abnormalen toestand der hersenfunctien, die aan het hypnotisme ten grondslag ligt. Maar er is meer. Reeds voor het hypnotisme in 1852 ook in ons land opgang maakte en veel besproken en in praktijk gebracht werd, werd op eene der Schotsche universiteiten (ik meen te St. Andrews) het hypnotiseeren — biologieeren heette het toen — aan de studenten verboden, omdat men had waargenomen, dat die jongelieden, die als »zeer vatbare sujetten'' gedurig weer gehypnotiseerd werden, weldra begonnen te verkeerren in een toestand van dofheid en afgetrokkenheid, die hen voor studie ongeschikt maakte. Hetzelfde nam ik waar bij een jongen, die dagelijks door zijn ouderen broeder gehypnotiseerd werd. Het nadeelige van het op hetzelfde voorwerp telkens herhaald hypnotiseeren, bleek later vooral bij de op dieren genomen proeven. Deze bestonden in de voornaamste plaats in de herhaling van de bekende, door pater KIRCHER eerst beschreven experimenten (bladz. 344). Men ontdekte toen dat niet alleen hoenderen, duiven, honden, konijnen, maar ook geheel andere dieren, tot kreeften toe, voor hypnotisme vatbaar waren. Maar tevens ondervond HARTING, dat herhaald hypnotiseeren van hoenders bij deze eindelijk verlamming en den dood ten gevolge had.

De hypnotische toestand is dan ook een abnormale toestand, waarvan de bestendinging nadeelige gevolgen moet hebben, en ik betwijfel het daarom of men wel doet met, zooals FIGUIER verzekert dat in Frankrijk geschiedt, bij voorkeur krankzinnige of hysterische vrouwen tot sujetten te kiezen.

»Om deze reden kan ik'' — ik herhaal hier wat ik in 1852 schreef — »niet sterk genoeg waarschuwen tegen het magnetiseeren en biologieeren, zooals men het noemt, indien dit niet tot een bepaald wetenschappelijk doel en door daartoe volkomen bevoegden in het werk wordt gesteld. Is het doen van zoodanige proeven uit loutere nieuwsgierigheid, of om eens eene grap te hebben, reeds daarom zeer af te keuren, omdat men in dat geval een onwaardig spel drijft met de edelste vermogens der menschen, de bedenkelijke gevolgen van eene onberadene toepassing van het mesmerisme [hypnotisme] mogen ieder aansporen om zich daar liever van te onthouden.»

Wil men overigens omtrent de tegenwoordige wederopwekking van

het hypnotisme nader ingelicht worden, dan beveel ik een werkje van dr. NOLAN, getiteld: *Het zoogenaamde dierlijk magnetisme of Hypnotisme* (Rotterdam 1886) ter lezing aan. Het verwondert mij echter dat de schrijver, wanneer hij het verwonderenswaardig noemt dat nog in onze dagen het optreden van den Deen HANSEN zooveel opschudding en beweging baren kon, niettegenstaande BRAID in 1843 de resultaten van zijne degelijke onderzoekingen in het licht had doen verschijnen¹ niet gewaagt van de althans niet minder groote opschudding en beweging, in ons land in 1852 en 1853 veroorzaakt door den hypnotiseur H. DE KONINGH, die de kunst in Engeland had geleerd, en ook (wat ik van HANSEN niet weet) daarin les gaf en daardoor het hypnotiseeren door onbevoegden zeer in zwang bracht. Het was het optreden van DE KONINGH, dat mij tot het opstellen van mijn meer genoemd stuk in het *Album der Natuur* aanleiding gaf.

---

¹ Het eerst werd daarop bij ons de aandacht gevestigd door dr. J. ZEEMAN, in *de Gids* van Januari 1852 bladz. 41 enz.